

РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.94:347.626.97

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.50>

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ДОВЕДЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ (ШЛЮБНІ ДОГОВОРИ)

Андрущенко Т.С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
міжнародного права
Пенітенціарної академії України
ORCID: 0000-0002-5128-3261*

Андрущенко Т.С. Процесуальні аспекти доказування та доведення в цивільному процесі (шлюбні договори).

Вказується, на сучасному етапі розвитку сімейного права України спостерігається чітка тенденція диспозитивного врегулювання відносин між суб'єктами сімейних правовідносин. Так, сторони частіше віддають перевагу договірному врегулюванню своїх майнових та немайнових прав. Одним з таких договорів є шлюбний договір. В той же недостатнє законодавче врегулювання, особливості примусового виконання договорів через суд залишається дискусійним. Ключовою проблемою стає в такому разі процес доведення між сторонами та засоби доказування, котрі є допустимими в такого роду специфічних справах.

Статтю присвячено комплексному аналізу процесуальних особливостей доказування у справах щодо виконання, розірвання та визнання недійсними шлюбних договорів. Автор розглядає шлюбний договір як специфічний вид сімейно-правового договору, що має особливий суб'єктний склад та предметні обмеження, регулюючи виключно майнові відносини подружжя.

Особлива увага приділяється розмежуванню понять «докази» як фактичних даних та «доведення» як логічної діяльності сторін з переконання суду. У роботі детально проаналізовано критерії належності, допустимості, достовірності та достатності доказів у цій категорії справ. Окремо висвітлено впровадження стандарту «вірогідності доказів», згідно з яким суд надає перевагу тій версії подій, що є більш переконливою порівняно з аргументами опонента.

Наукова новизна дослідження полягає у пропозиції дворівневої структури процесу доказування: формальний рівень: збір, фіксація та подання матеріальних доказів (виписок, скріншотів, документів); аналітичний рівень: інтерпретація фактів, побудова логічної стратегії та формування внутрішнього переконання судді.

Автор досліджує питання спростування презумпції правомірності правочину та специфіку використання експертиз (психологічної та економічної) для підтвердження обставин укладення договору під тиском або на надзвичайно не вигідних умовах. Підкреслюється роль суду як активного арбітра, що сприяє у витребуванні доказів задля захисту «найкращих інтересів» сторін. У висновках зазначено, що в сучасних реаліях перемога в судовому спорі належить тій стороні, яка ефективно трансформує суб'єктивні відчуття у об'єктивні процесуальні доводи.

Ключові слова: докази, доводи, цивільний процес, правочин, договір, шлюбний договір, співвідношення доказів та доводів.

Andrushchenko T.S. Procedural aspects of proof and proving in civil proceedings (marriage contracts).

It is indicated that at the current stage of development of family law in Ukraine, there is a clear trend of dispositive regulation of relations between subjects of family relations. Thus, the parties more often prefer contractual regulation of their property and non-property rights. One of such contracts is a marriage contract. At the same time, insufficient legislative regulation, the features of forced execution of contracts through the court remain debatable. The key problem in this case is the process of proof between the parties and the means of proof that are admissible in such specific cases.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the procedural features of proof in cases regarding the execution, termination and invalidation of marriage contracts. The author considers the marriage contract as a specific type of family law transaction that has a special subject composition and subject restrictions, regulating exclusively the property relations of spouses.

Special attention is paid to the distinction between the concepts of «evidence» as factual data and «proof» as the logical activity of the parties to convince the court. The paper analyzes in detail the criteria for the appropriateness, admissibility, reliability and sufficiency of evidence in this category of cases. The implementation of the «probability of evidence» standard is separately highlighted, according to which the court gives preference to the version of events that is more convincing compared to the arguments of the opponent.

The scientific novelty of the study lies in the proposal of a two-level structure of the evidentiary process: Formal level: collection, recording and submission of material evidence (excerpts, screenshots, documents); Analytical level: interpretation of facts, construction of a logical strategy and formation of the judge's internal conviction.

The author investigates the issue of refuting the presumption of legality of a transaction and the specifics of using expertise (psychological and economic) to confirm the circumstances of concluding a contract under pressure or on extremely unfavorable conditions. The role of the court as an active arbitrator is emphasized, which helps in obtaining evidence to protect the «best interests» of the parties. The conclusions indicate that in modern realities, victory in a legal dispute belongs to the party that effectively transforms subjective feelings into objective procedural arguments.

Key words: evidence, arguments, civil process, transaction, contract, marriage contract, correlation of evidence and arguments.

*«Доказування лежить на тому,
хто стверджує, а не на тому, хто заперечує»*

Жан Лемон

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку сімейного права України спостерігається чітка тенденція диспозитивного врегулювання відносин між суб'єктами сімейних правовідносин. Так, сторони частіше віддають перевагу договірному врегулюванню своїх майнових та немайнових прав. Одним з таких договорів є шлюбний договір. В той же час, недостатнє законодавче врегулювання, особливості примусового виконання договорів через суд залишається дискусійним. Ключовою проблемою стає в такому разі процес доведення між сторонами та засоби доказування, котрі є допустимими в такого роду специфічних справах.

Метою дослідження. Є комплексний аналіз процесуальних особливостей доказування у справах про виконання та розірвання шлюбних договорів, а також вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення судового розгляду цієї категорії спорів.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика розгляду процесуальних аспектів доведення та доказування у справах про виконання та розірвання шлюбних договорів була і залишається предметом дослідження багатьох вчених як матеріалістів, так і процесуалістів, таких як С. Фурса, О. Крижевська, В. Чернега, О. Михальнюк, О. Розгон, Г. Ахмач, М. Салай та інші.

Виклад основного матеріалу. Сімейний кодекс не надає нормативного визначення поняття шлюбного договору. Проте з аналізу статті 92, 93 Сімейного кодексу України можна зробити висновок, що шлюбний договір представляє собою особливий вид сімейно-правового договору, яким регулюються майнові відносини подружжя, визначаються їхні майнові права та обов'язки[1]. Визначаючи, правову природу шлюбного договору слід зупинитись на трьох ключових моментах:

1) Особливий суб'єктний склад. Відповідно до статті 93 Сімейного кодексу шлюбний договір може бути укладено між особами, котрі подали заяву на реєстрацію шлюбу або подружжя.

2) Зі статті 92 СКУ випливає, що необхідна наявність зареєстрованого шлюбу. Таким чином «цивільне» подружжя, тобто особи, які проживають разом без реєстрації шлюбу не можуть бути суб'єктами шлюбного договору.

3) Захист неповнолітніх. Це справедливо можна назвати важливим запобіжником. Так, наприклад, якщо особа вступає у шлюб до 18 років, то участь батьків є обов'язковою, що ще раз підкреслює особливий статус шлюбного договору як такого, що може мати серйозні наслідки.

4) Предметне обмеження. Шлюбний договір регулює виключно майнові відносини. Він не може регулювати особисті немайнові відносини (наприклад, встановити графік виконання домашніх обов'язків тощо).

5) Обов'язкова письмова форма та нотаріальне посвідчення. З точки зору цивільного процесу, це автоматично робить договір *письмовим доказом* з підвищеною достовірністю, що не підлягає доведенню.

6) Умовний характер. Договір, укладений до шлюбу набирає чинності лише в момент реєстрації шлюбу.

З наукової точки зору, правова природа шлюбного договору полягає у зміні законодавчої презумпції. Так відповідно до статті 60 Сімейного кодексу України все майно, що набуто в шлюбі, крім успадкованого та подарованого є спільним (50/50), і це сторони не мають доводити [1]. В свою чергу, укладаючи шлюбний договір, сторони фактично здійснюють «процесуальне саморегулювання», визначаючи таким чином факти, що не підлягають доведенню у разі розірвання шлюбу. У цивільному судочинстві шлюбний договір виступає одночасно і як підстава виникнення прав та обов'язків, в той же час є письмовим доказом у разі виникнення спору. В такому разі суди мають враховувати принцип «найкращих інтересів» сторін, що свою чергу обмежує принцип свободи договору, але попередити істотне порушення прав однієї зі сторін договору.

Процес доведення (діяльність сторін) та докази (матеріальні носії інформації) має тонку межу. Доводи – особиста позиція, бачення ситуації та правове обґрунтування. Наприклад, коли зміст шлюбного договору включає положення про утримання, а справа стосується питання стягнення заборгованих аліментних платежів, то твердження платника аліментів щодо відсутності заборгованості та зловживання з боку отримувача аліментів буде доводом, тобто логічним аргументом [2, с. 141]. Але в той же час логічний аргумент не є доказом. Докази – це фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин справи. В даному випадку доказом буде розписка про отримання коштів, виписка з банківського рахунку, підписи в графіку аліментних виплат тощо.

Відповідно до статті 77-80 ЦПК докази мають відповідати критеріям:

1. **Належність.** Доказ є належним, якщо він містить інформацію щодо обставин, що входять у предмет доказування. Тому суд не бере до розгляду докази, які не стосуються справи. Так у разі оспорення шлюбного договору, належним доказом може бути висновок психолога про стан особи в день візиту до нотаріуса. Або інший приклад, у разі доказування однією зі сторін шлюбного договору факту укладення договору на надзвичайно невігідних умовах належним доказом буде довідка про доходи. Проте тут також можуть бути нюанси, оскільки довідка про доходи, що надавалась на момент укладення шлюбного договору може і довідка, що подається після 5 років після підписання може бути визнана неналежним доказом.

2. **Допустимість.** Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими доказами. Доказ є недопустимим, якщо він одержаний з порушенням закону. Єдиним допустим доказом укладення шлюбного договору є сам документ, засвідчений в нотаріальній формі. Це правило є жорстким, і тому покази свідків (друзів, родичів) не будуть допустимими. Тому рекомендовано перевіряти в такому разі і реєстр нотаріальних дій.

3. **Достовірність.** Достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи. Тут постає питання чи є документ справжнім та чи не викривлена в ньому інформація. В шлюбних справах цей критерій часто стосується електронних доказів або копій документів. Наприклад один з подружжя в переписці вайберу чи телеграму погрожує іншому, змушуючи підписати договір. Вирішуючи питання про достовірність доказів, в цій ситуації суд перевірятиме чи не був це монтаж, чи не сумнівне походження файлу тощо.

4. Достатність. Докази є достатніми, якщо у своїй сукупності вони дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування [2, с.141]. Доцільно навести такий приклад. Чи може бути шлюбний договір визнаний недійсним, якщо за договором майно переходить чоловіку? Відповідь неоднозначна, оскільки в такому разі ми маємо мати повну картину крім змісту договору важливим є надання банківських виписок, відсутність нерухомого майна або рухомого майна, що має значну цінність, стан здоров'я та працездатність. І тільки, коли цих доказів достатньо, суд може прийняти рішення на користь позивача[3].

Одним з нових критеріїв можна вважати вірогідність. Реформа процесуального законодавства принесла в українські суди революційне поняття – «стандарт вірогідності доказів». Відповідно до статті 81 ЦПК «Обставини справи вважаються встановленими, якщо докази, надані на їх підтвердження є більш переконливими порівняно з доказами, наданими на їх спростування». Тому судді не шукають абсолютну істину, а зважують, чия версія подій є більш переконливою. Це докорінно змінило підхід до формування доказової бази, що передбачає процес від формального збору документів до видобування логічної стратегії переконання. Тому дуже важливим моментом буде розрізнення суб'єктивних доводів від процесуальних доказів і як саме забезпечити собі перевагу на «терезах правосуддя».

Автор вважає доцільним розглядати процес доказування через дворівневу структуру:

Перший рівень доказування (*формальний рівень*), на цьому етапі працюємо з доказами як матеріальними об'єктами. Основним призначенням є створення бази, з якої суддя може фізично ознайомитись. Дії, які фактично будуть допустимими є збір, фіксація та подання фактичних даних: отримання виписок, роздрукування скріншотів, завірення копій, дотримання процесуальних строків.

Другий рівень (*аналітичний рівень*), як «надбудова», в процесі якої ми перетворюємо факти на переконливі доводи. Саме на цій стадії відбувається процес переконання суду, а саме інтерпретація доказів, побудова логічних зв'язків та їх аргументація. Так наприклад, суд для себе визначає чому скріншот доводить саме правоту однієї зі сторін, а інші докази, в своїй сукупності складаються в єдину картину. Тому призначення цього рівня буде полягати саме в досягненні стандарту вірогідності, де робота буде йти не тільки з паперами, а з мисленням судді.

Отже у спорах щодо шлюбних договорів, яка перемагає та сторона, котра не емоційніше апелює до несправедливості, а той, хто зміг адаптувати свої суб'єктивні відчуття у об'єктивні процесуальні доводи. Що буде важливим такому разі? Це дотримання певної стратегії:

1. Поєднання фактичних обставин справи з юридичною нормою. Тобто важливим є не тільки подати, як письмовий доказ, договір, а надати доводи та докази порушення балансу інтересів, реальну загрозу майновим інтересам.

2. «Робота» з презумпцією, а точніше її спростування. Оспорення в судовому порядку шлюбного договору передбачає спростування презумпції правомірності правочинів. Відповідно до статті 204 ЦКУ, будь який правочин вважається законним і дійсним, доки його недійсність не буде встановлена законом або прямо не визнана судом [4]. Без сумніву, тягар доведення недійсності шлюбного договору буде лежати на стороні, яка це стверджує, тобто на одному з подружжя. Отже позивач, який оспорує умови, має не тільки викликати сумніви у суді, він має надати критичну масу доказів, щоб зруйнувати цю презумпцію. Спростування презумпції в такому разі має два законних шляхи:

– визнання правочину нікчемним, оскільки нікчемність прямо встановлена законом. Наприклад порушення вимоги щодо нотаріального посвідчення.

– оспорення за позовом зацікавленої особи, у разі укладення під впливом обману, помилки, вчинення поза межами цивільної дієздатності.

3. Використання превентивного доказування. Виходить, що найсильніша позиція у того, хто фіксував «цифрові сліди» ще на етапі підписання договору. Зрозуміло, як зазначалось вище, що достовірність цифрових доказів має бути доведена, але будь-який месенджер представляє собою головний запобіжник від майбутніх помилок.

Не менш важливим моментом буде роль суду, що буде нівелюватися від пасивного спостерігача до активного арбітра. Це може проявлятися в такому разі, якщо доказів, наданих сторонами, недостатньо для встановлення істини, суд може сприяти у витребуванні доказів або призначити експертизу. Це може бути критичним моментом, які адвокати мають використовувати для підсилення своєї позиції через відповідні клопотання.

У спорах щодо шлюбних договорів особливо цінними можуть бути експертизи. І хоча висновок експерта оцінюється нарівні з іншими доказами, на практиці саме він може бути свого роду «центром тяжіння» всієї справи, навколо якого вибудовуються інші доводи. Зокрема можна помилково вважати, що нотаріально посвідчений договір це абсолютний доказ, який неможливо перебити, а позивач в свою чергу, не перевірив реальну волю сторін, то юридична сила нотаріально посвідченого договору буде нівелюватися іншими доказами. Доцільно провести такі види експертиз:

1) психологічна експертиза, що допомагає довести чи перебувала особа у стані сильного емоційного напруження або під психологічним тиском під час підписання шлюбного договору

2) економічна експертиза, в свою чергу, дозволяє математично підтвердити «надзвичайно не вигідне становище», порівнюючи активи сторін до і після укладення договору.

Висновки. Отже особливістю процесу доказування у цивільних справах щодо шлюбних договорів буде не тільки пошук істини в минулому, а змагання за найбільш вірогідну версію подій у теперішньому. Таким чином, ефективне використання дворівневої структури доказування дозволяє перетворити «слабку» сторону договору на «сильну» сторону процесу. Саме завдяки дворівневій структурі перемога в суді сьогодні належить не тій стороні, яка формально права, а тій, яка зуміла побудувати найбільш логічну та підкріплену доказами версію подій. Для справ щодо шлюбних договорів це є критичним, оскільки межа між «добровільним обмеженням прав» та «надзвичайно не вигідним становищем» встановлюється саме через суб'єктивне сприйняття суддею наданих доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 21–22. Ст. 135 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 10.01.2026).
2. Андрущенко Т.С. Сімейно-правовий договір: поняття та ознаки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4. С. 138-145. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Nvdduvs_2021_4_22.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2004. № 40-41, Ст. 492. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 10.01.2026).
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 10.01.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.01.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 05.03.2026

© Андрущенко Т.С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0